

Archeologienota

Meerdonk (Sint-Gillis-Waas) – Margrietstraat

Rani Evaert, Ruth Ferket en Natasja Reyns

Bornem
2019

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Rani Evaert, Ruth Ferket en Natasja Reyns

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2019/12.807/131

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	11
2.4	Assessmentrapport	11
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	11
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	19
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	24
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	26
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	27
3	Samenvatting.....	29
4	Bibliografie	30
4.1	Publicaties	30
4.2	Websites	30
5	Bijlagen	31
5.1	Archeologische periodes	31

1 Inleiding

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een verkavelingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2019J161

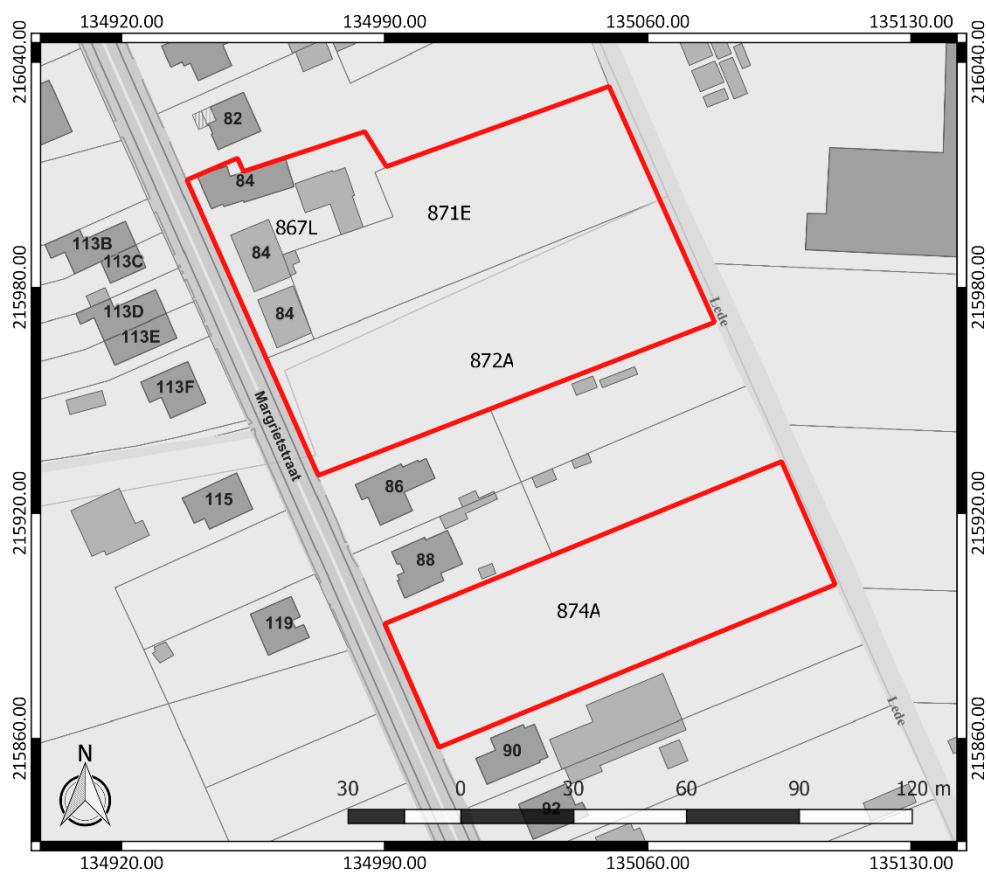
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Sint-Gillis-Waas, Meerdonk, Margrietstraat, Hoog Verrebroekpolder

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 134937, 216002
- 135049, 216033
- 135109, 215900
- 135004, 215858

Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Sint-Gillis-Waas, Afdeling 3 (Meerdonk), sectie B, nummers 867L, 871E, 872A en 874A

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 12452 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 16/10/2019 – 22/10/2019

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: er bevinden zich gebouwen en verhardingen ter hoogte van het noordwestelijk gedeelte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

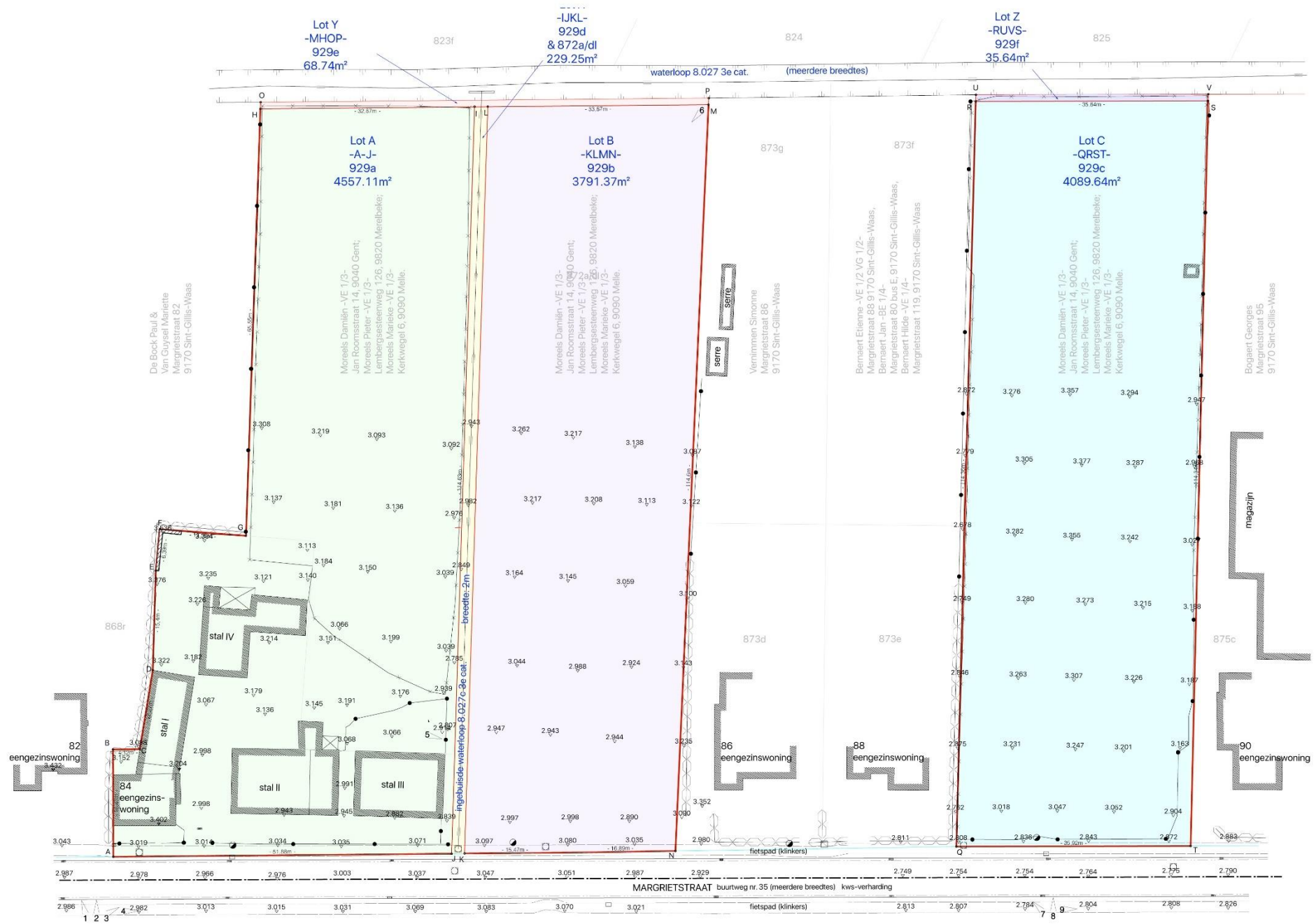
Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein zal een verkaveling gerealiseerd worden, bestaande uit negen loten voor eengezinswoningen (Figuur 4). De aanleg van woningen betekent vermoedelijk een verstoring van ca. 80 cm diepte. De woningen mogen echter onderkelderd worden. Dit betekent plaatselijk een grotere verstoringdiepte. De locatie van bijvoorbeeld vorstranden, regenwaterputten en huisaansluitingen, die de verstoringdiepte van de eengezinswoningen overschrijden, ligt in het kader van de verkaveling nog niet vast.

OPMERKINGEN:

BOUWAANVRAAG: VA	VOLGNUMMER:	WERFLIGGING:
PROJECT ID: 1839 MARGRIETSTR	VRIJE TEKST: 1/500	Oost-Vlaanderen/Margrietstraat - 9170 Sint-Gillis-Waas Kad.: 3e Afdeling, Sectie B, Percelen nr. 867L, 874A, 871E en 872A
TEKENING: I (inplanting)	SCHAAL:	AANNEMER:
TOESTAND: B (bestaand)	DATUM: 16/05/2019	/

BOUWHEER:
Pieter Moreels / Damien Moreels / Marieke Moreels
pieter@zakenkantoorassuco.be
Pieter: Lembergsesteenweg 126, 9820 Merelbeke
Damien: Jan Roomsstraat 14, 9040 Gent
Kerkwegel 6, 9090 Melle

ONTWERPER:
ODA architecture BV BVBA / mail@oda.be - 0472/388 459
Gasthuisstraat 17 - 9500 Geraardsbergen
EPB/VC/VENT/STAB:
/

Figuur 4: Opmetingsplan bestaande toestand (ODA architecture)

OPMERKINGEN:	BOUWAANVRAAG: VA	VOLGNUMMER:	WERFLIGGING: Oost-Vlaanderen/Margrietstraat - 9170 Sint-Gillis-Waas Kad.: 3e Afdeling, Sectie B, Percelen nr. 867L, 874A, 871E en 872A AANNEMER: /	BOUWHEER: Pieter Moreels / Damiën Moreels / Marieke Moreels pieter@zakenkantoorassuco.be Pieter: Lembergsesteenweg 126, 9820 Merelbeke Damiën: Jan Roomsstraat 14, 9040 Gent Kerkwegel 6, 9090 Melle	ONTWERPER: ODA architecture BV BVBA / mail@oda.be - 0472/388 459 Gasthuisstraat 17 - 9500 Geraardsbergen EPB/VC/VENT/STAB: /
	PROJECT ID: 1839 MARGRIETSTR	VRIJE TEKST:			
	TEKENING: I (inplanting)	SCHAAL: 1/200			
	TOESTAND: N (nieuw)	DATUM: 16/05/2019			

Figuur 5: Ontwerpplan (ODA architecture)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

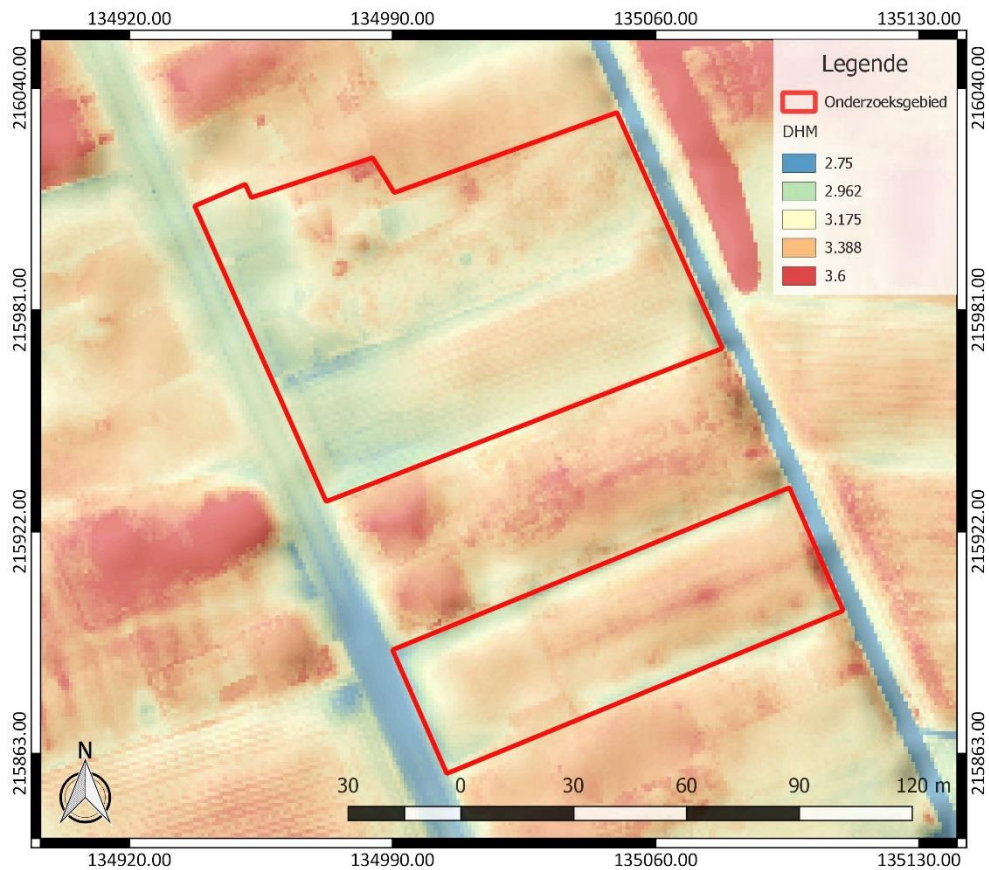
2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen ten noordoosten van het historische centrum van Sint-Gillis-Waas, ten westen van de dorpskern Verrebroek, ten zuidoosten van Meerdonk en op geruime afstand ten oosten van het boscomplex Stropersbos (Figuur 6). Het zuidwesten van het onderzoeksgebied grenst aan de Margrietstraat. Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden met landelijk karakter en in landbouwgebieden.

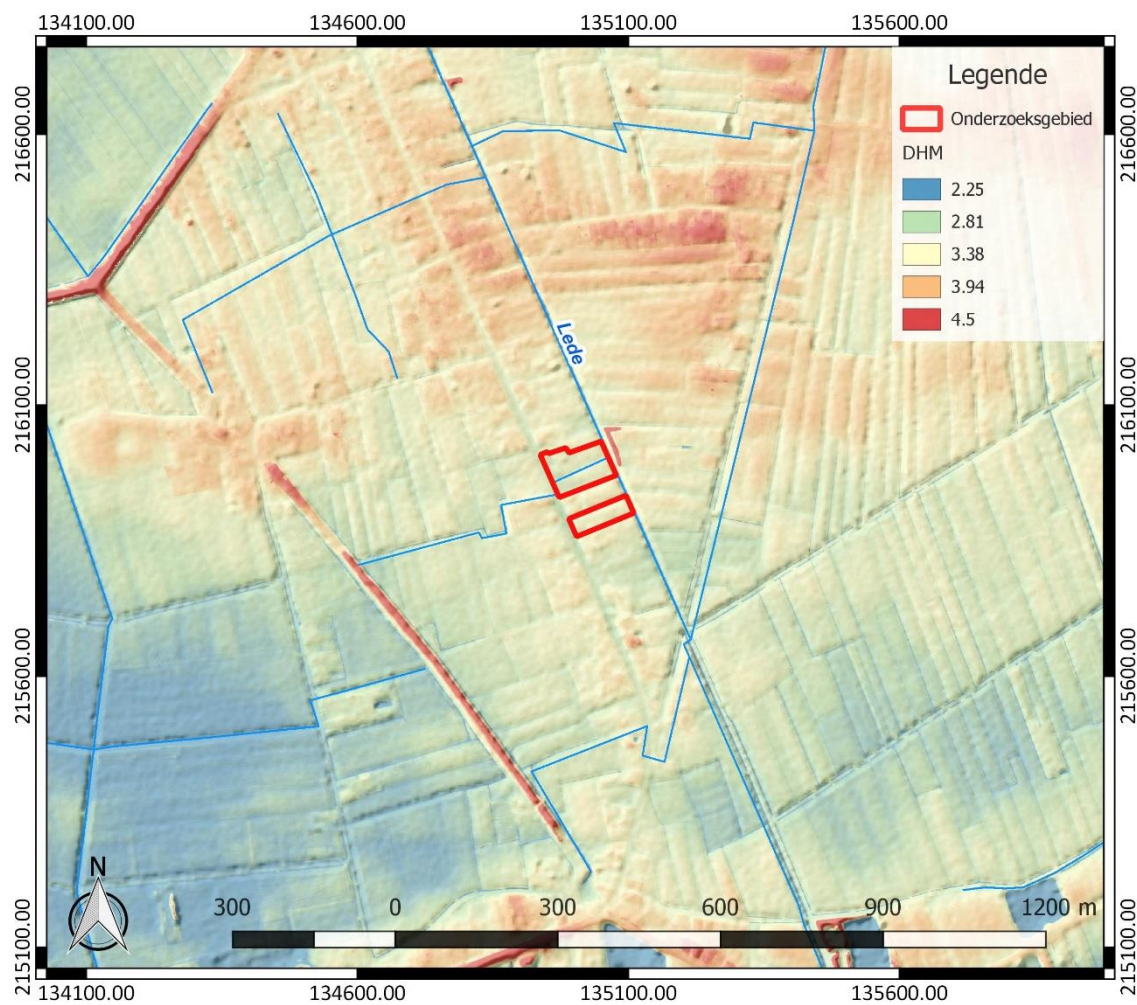
Hydrografisch behoort het terrein tot het Beneden-Scheldebekken. De belangrijkste waterloop in de nabije omgeving is de Lede, die het onderzoeksgebied aan de noordoostelijke zijde flankiert en waarvan één van de vele vertakking met een noordoost-zuidwest verloop het onderzoeksgebied doorkruist. In de buurt zijn verschillende naamloze waterlopen te vinden (Figuur 8). Ze volgen de huidige perceelsgrenzen, wat doet vermoeden dat ze vrij jong zijn.

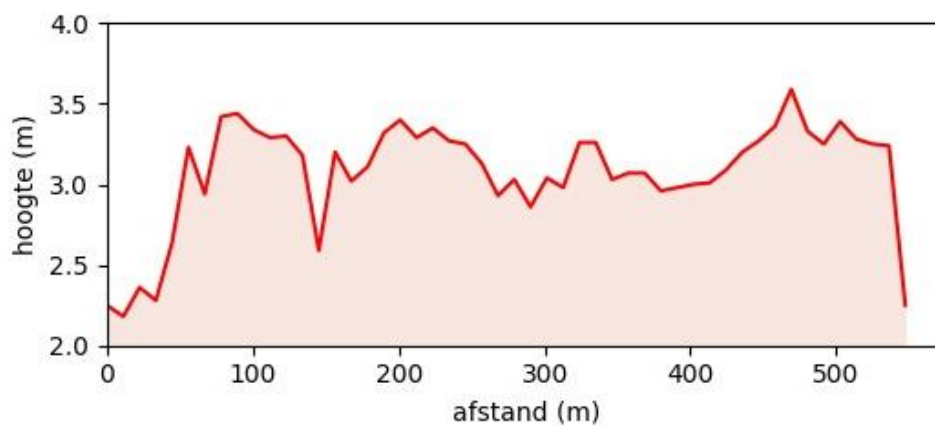
Figuur 6: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 7: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

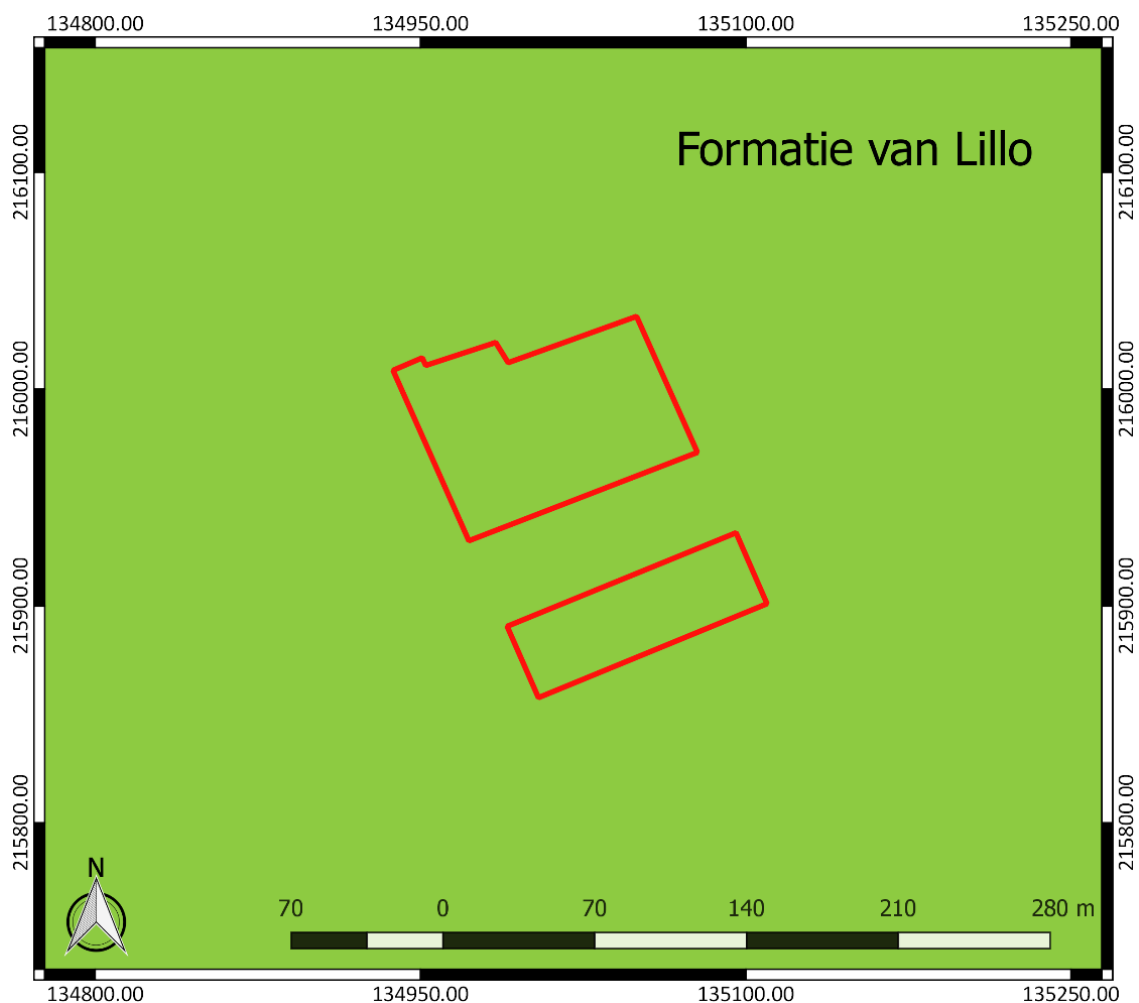

Figuur 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch bevindt het onderzoeksgebied zich in het poldergebied van het Land van Waas. Dit gebied strekt zich in het noorden uit tot de Nederlandse grens, in het westen tot het Stropersbos, ten oosten tot de Schelde en ten zuiden tot de Watergang der Hoge Landen, die de polders scheidt van de Zandstreek en de Wase cuesta.³ Kenmerkend is het zeer vlakke reliëf, dat vrijwel volledig beperkt blijft tussen 2 en 4 m TAW. Dit lage landschap met geringe niveauverschillen is bedekt met een dicht hydrografisch net aan kreekgeulen en vertakkingen van de Schelde.⁴ In het onderzoeksgebied zijn beperkte hoogteverschillen te bemerken (Figuur 7). De randen van de percelen zijn iets lager gesitueerd dan de centrale delen van de percelen. Dit is het meest uitgesproken in het zuiden van het onderzoeksgebied. Waarschijnlijk zijn hier bolle akkers aanwezig. De hoogtes variëren binnen het onderzoeksgebied van 2,2 m tot maximaal 3,5 m TAW (Figuur 9).

Figuur 10: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 10) bestaat uit de Formatie van Lillo, die de oudere Pliocene Formatie van Kattendijk afdekt. De Formatie van Lillo wordt gekenmerkt door groen tot grijsbruin fijn zand dat weinig glauconiethoudend is en dat schelpen aan de basis bevat.⁵

³ Polder Land van Waas: Gebiedsomschrijving, <http://www.polderlandvanwaas.be/organisatie/gebiedsomschrijving> (geraadpleegd op 16 oktober 2019)

⁴ Snacken 1964, 12

⁵ www.geopunt.be/kaart

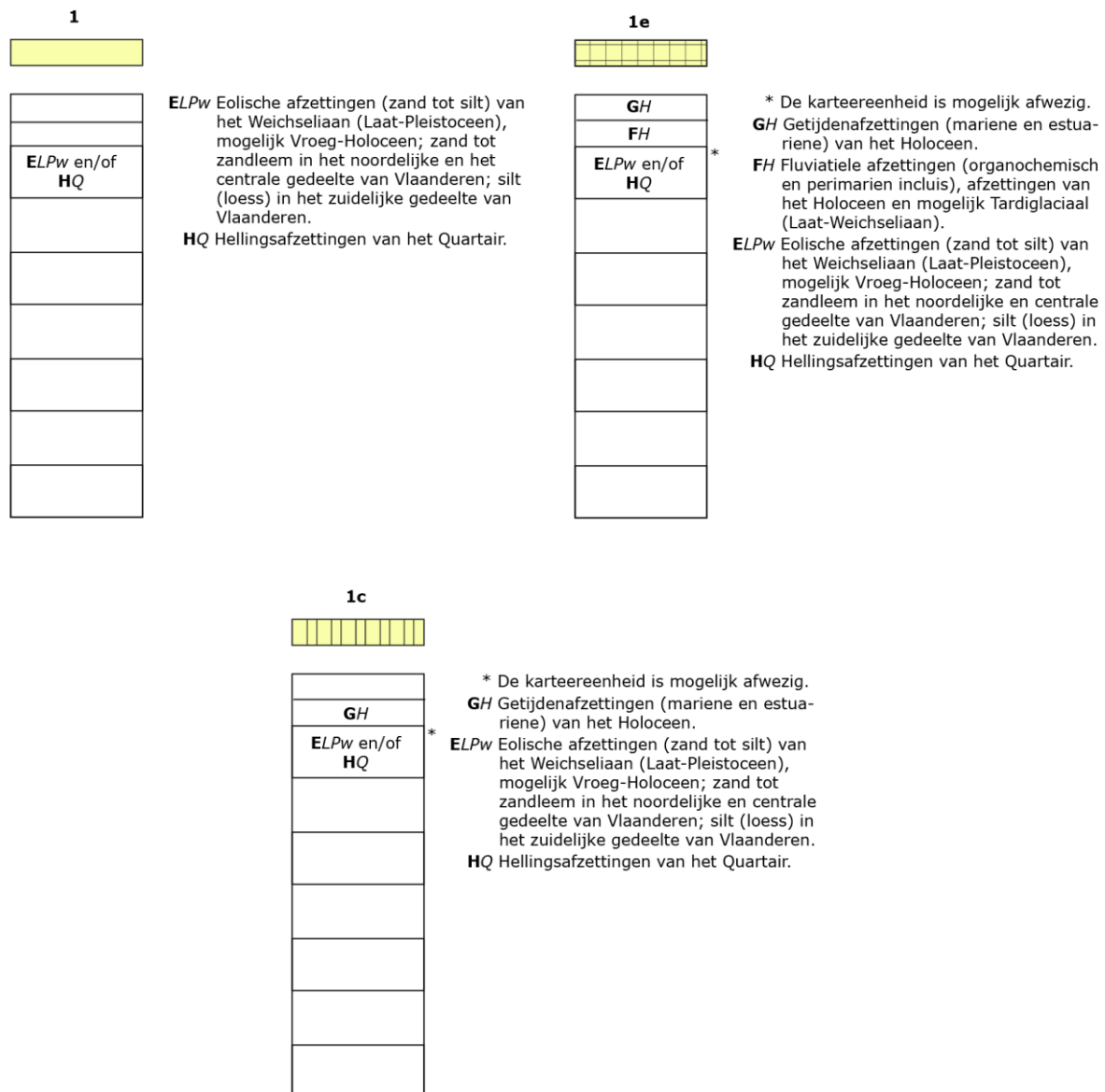
De quartairgeologische kaart (Figuur 11) geeft aan dat de ondergrond binnen het onderzoeksgebied bestaat uit eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen en/of hellingafzettingen van het Quartair.⁶ Dit alles is op zijn beurt gelegen bovenop mariene afzettingen van het Oligoceen, behorend tot het Rupeliaan, waarbij de Boomse klei verantwoordelijk was voor de vorming van de toplaag.⁷ In de geruite zones op de kaart bevinden zich op de eolische afzettingen nog jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal, die op hun beurt bedekt worden door mariene en estuariene getijdenafzettingen van het Holoceen. Ter hoogte van de gearceerde zones komen uitsluitend nog mariene en estuariene getijdenafzettingen van het Holoceen bovenop de hoger vermelde eolische afzettingen voor.

Figuur 11: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

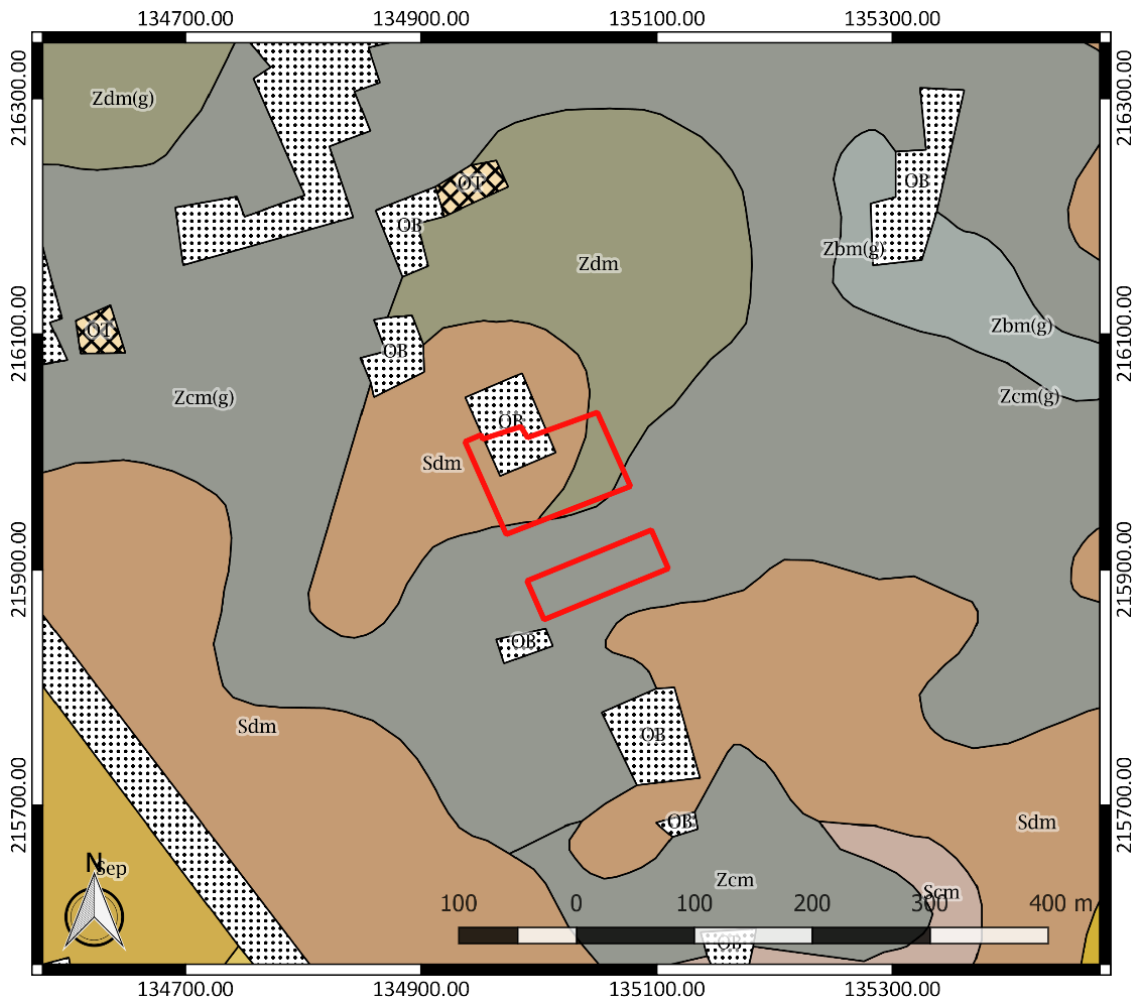
⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ Snacken 1964, 10

Figuur 12: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 13) toont dat in het zuiden van het onderzoeksgebied een matig droge zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont te verwachten is (Zcm(g)). De bouwvoor van deze gronden is zeer donkergrijs en dieper wordt de antropogene humus A horizont ook iets bruiner. Vanaf 70-80 cm wordt bleekgrijs zand aangetroffen. Aan de top hiervan komt een volledig of gedeeltelijk bewaard Podzolprofiel voor. Het uiterste noorden staat grotendeels gekarteerd als bebouwde zone (OB). Voor de rest en centraler treffen we een matig natte lemig zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont aan (Sdm). Daartegenover bevindt zich in het noordoosten van het onderzoeksgebied een matig natte zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Zdm). Hierbij is onder het bruine of grijze plaggendek reeds roest waar te nemen in het onderste deel van de A horizont. Het plaggendek rust er meestal op een weinig ontwikkelde Podzol. Onder de Podzol B komt grijswit lemig zand voor.⁸

⁸ www.geopunt.be/kaart

Figuur 13: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een podzolbodem en van een dikke antropogene humus A horizont wijst op een goed bewaard bodemarchief. De dikke antropogene humus A horizont is mogelijk het restant van een bolle akker. Een bolle akker wordt omschreven als een akkerperceel dat een gedrukt boogvormig profiel vertoont. Zowel in de lengte- als in de breedterichting vertoont het perceel een symmetrische opbouw. Het centrum van het perceel heeft een uitgesproken niveauverschil met de akkerrand. De akkerrand wordt gekenmerkt door een terrasvormige opbouw van gracht tot akkerrand. De aanleg van de bolle akkers kan gesitueerd worden in de 15de en 16de eeuw en moet gezien worden als een grootschalige ontginningsoperatie. Ze werden aangelegd om de drainage en de fertiliteit van de grond te verbeteren, maar in tegenstelling tot de beddenbouw die elk jaar opnieuw werd aangelegd, was de bolle akker een blijvende structuur in het landschap en werden de akkers in een éénmalige gebeurtenis aangelegd.⁹

In het zuidwesten van het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaat gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 14). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 6). Volgens de potentiële bodemerosiekaart is de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied verwaarloosbaar (Figuur 15).

⁹ Ampe/Langohr 2006, 163-164

Figuur 14: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 15: Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Archeologische vondsten wijzen op enige menselijke aanwezigheid in Sint-Gillis-Waas gedurende de bronstijd. Een groot aantal askruiken uit de Keltische of Germaanse tijd is gevonden ter hoogte van de huidige Reepstraat, ten zuidwesten van het onderzoeksgebied. Eind 11de of begin 12de eeuw ontstond op diezelfde plaats, meer bepaald rond de kapel Cusforda, het klooster van Onze-Lieve-Vrouw van Cusforde, het zogenaamde “Kluizenhof”. Dit is meteen de oudste melding (1123) die over Sint-Gillis-Waas terug te vinden is.¹⁰ Het klooster zal, evenals de Sint-Pietersabdij in Gent die het Sint-Gillisbroek en de Roode-en Moerpolder bezat, mettertijd een niet onbelangrijke rol gespeeld hebben in de ontginning van bosgrond in landbouwgrond. Rondom het klooster De Kluize groeide de bevolking dankzij deze omzetting en turfwinning uit de veenvelden of moeren vanaf de 12de eeuw aan. In 1239 werd de parochie gesticht, waarbij men omtrent de benaming de mosterd haalde bij de heilige Egidius. Dat Sint-Gillis-Waas zich zo verder ontplooi, bewijst de toestemming van Keizer Karel tot het organiseren van de jaarmarkt in 1554. Het recentere Sint-Gillis-Waas is te omschrijven als een typisch straatdorp met hoofdzakelijk lijstgevels uit de 19de eeuw en enkele herenwoningen met uitgestrekte en beeldbepalende tuinen. Het gemeentehuis dateert uit de 17de eeuw en is voorzien van een tuin naar Frans model met uitheemse plantensoorten.¹¹ Sinds 1977 ressorteren onder Sint-Gillis-Waas de dorpskommen Meerdonk, Sint-Pauwels en De Klinge.¹²

Ruim 700 m ten noordwesten van het onderzoeksgebied bevindt zich de dorpskern van Meerdonk. Deze dorpskern werd voor het eerst vermeld als “Merdonc” in de 13de eeuw, een destijds zeer schaars bevolkt dorp op weinig vruchtbare grond. Een eerste indijking was er sinds 1375 een feit, maar werd al in 1584 door overstromingen teniet gedaan. Ettelijke moerassen domineerden bijgevolg het landschap en gedurende de 17de eeuw ondernam men andermaal pogingen tot herinpoldering met turfbanken. Stilaan groeide een geestelijke gemeenschap rond de kapel, waarvan de bouw omstreeks 1682 verwezenlijkt was. De kapel is de voorloper van de huidige Sint-Corneliuskerk. Pas in 1845 verkreeg Meerdonk de gemeentelijke zelfstandigheid, maar het dorp bleef kleinschalig en bleef zijn landelijke karakter behouden.¹³

Tot slot ligt het onderzoeksgebied zo’n 2 km ten westen van het historische centrum van de poldergemeente Verrebroek. Een oudste melding met betrekking tot dit dorp dateert uit 1141. Dankzij moerontginningen in de 14de en de 15de eeuw ontpopte Verrebroek zich spoedig tot één van de rijkste gemeenten van het Waasland. De imposante kerktoeren illustreert dit treffend. Het conflict tussen Gent en Filips de Goede teisterde samen met diverse overstromingen de omgeving, wat resulteerde in een stopzetting van de turfwinning en bijgevolg het einde betekende van de economische bloei. In de 17de eeuw volgde een heropleving van de gemeente en schiep men door indijking vruchtbare landbouwgronden. Momenteel is het gros van de polders bestemd als haven en industriegebied.¹⁴

Als conclusie is het goed denkbaar dat het gros van de bevolking in de ruime omgeving van het onderzoeksgebied voornamelijk bestond uit vissers, herders en turfstekers. De totstandkoming van de bewoningscentra is dan ook hoofdzakelijk schatplichtig aan turfwinning. Getuige hiervan is

¹⁰ Sint-Gillis-Waas: Geschiedenis, <https://www.sint-gillis-waas.be/bestuur-en-beleid/over-sint-gillis-waas/geschiedenis> (geraadpleegd op 17 oktober 2019)

¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Sint-Gillis-Waas [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13932> (geraadpleegd op 18 oktober 2019)

¹² Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Sint-Gillis-Waas [online], <https://id.erfgoed.net/themas/13357> (geraadpleegd op 18 oktober 2019)

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Meerdonk [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13934> (geraadpleegd op 16 oktober 2019)

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Verrebroek [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13953> (geraadpleegd op 18 oktober 2019)

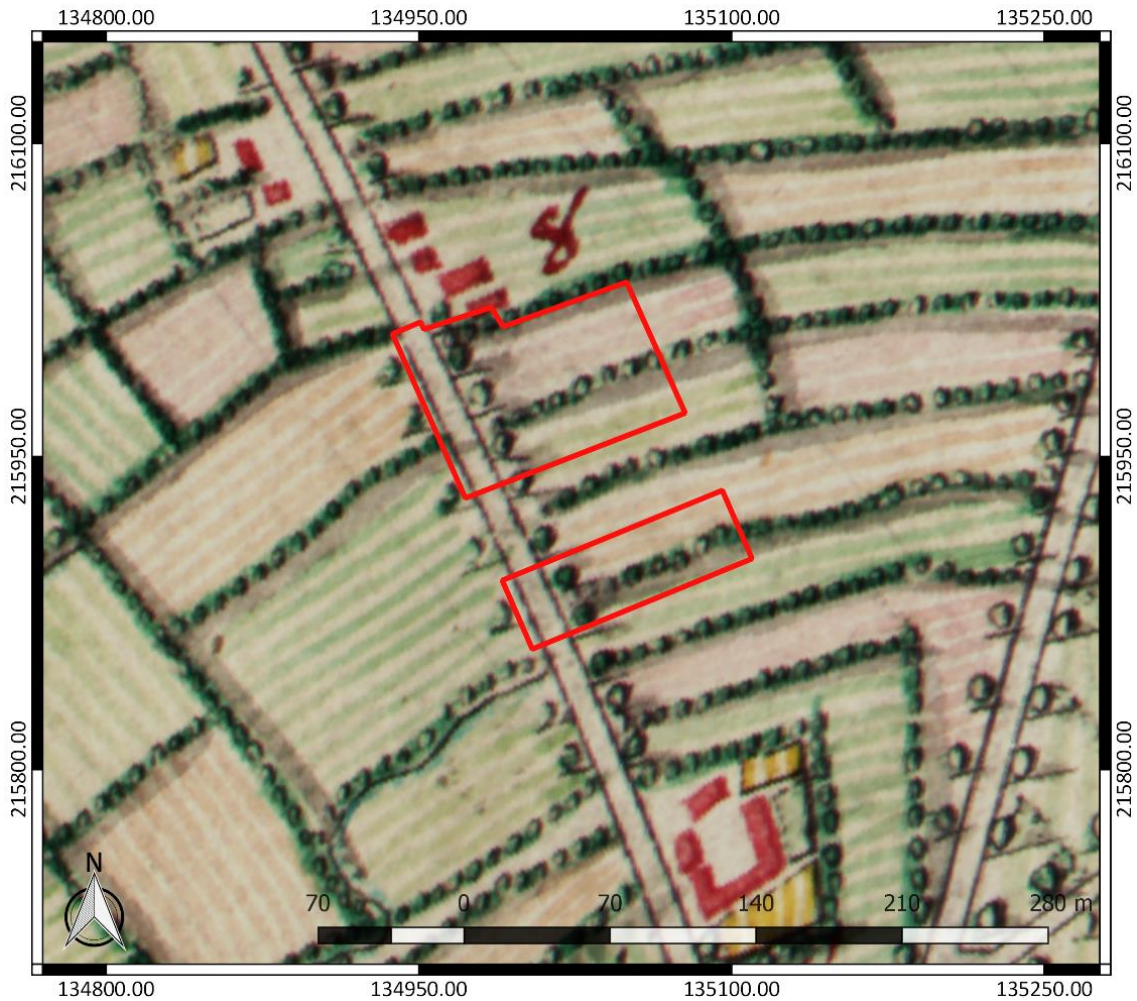
bijvoorbeeld de huidige Turfbankenstraat die gelegen is op een kleine 500 m ten noordwesten van het onderzoeksgebied (cf. *infra*).¹⁵

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 16 en Figuur 17). In het noorden van het onderzoeksgebied zijn enkele gebouwen te bemerken. Door een foutenmarge bij het georefereren is de projectie van het onderzoeksgebied op de kaart niet volledig accuraat. Zo lijkt het wegracé dat samenvalt met de huidige Margrietstraat binnen het terrein te vallen, terwijl dit in realiteit niet zo is. Daarenboven is na toetsing met ander kaartmateriaal (cf. *infra*) te zien dat het dichtstbijzijnde gebouw zich dan weer wel binnen de grenzen van het onderzoeksgebied bevindt. Het terrein dient dus iets noordoostelijker gesitueerd te worden. Bijna onmiddellijk ten zuiden van het onderzoeksgebied is er eveneens bebouwing te bemerken. Voorts ligt ter hoogte van de plaatsaanduiding “Turfbankxhoeck”, alluderend op de economische activiteit van turfontginning, de huidige Turfbankenstraat. Ook de dorpskom Meerdonk is weergegeven. Het sterke landelijke karakter met akkerlanden en erven rondom kleinschalige dorpscentra is onmiskenbaar.

Figuur 16: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

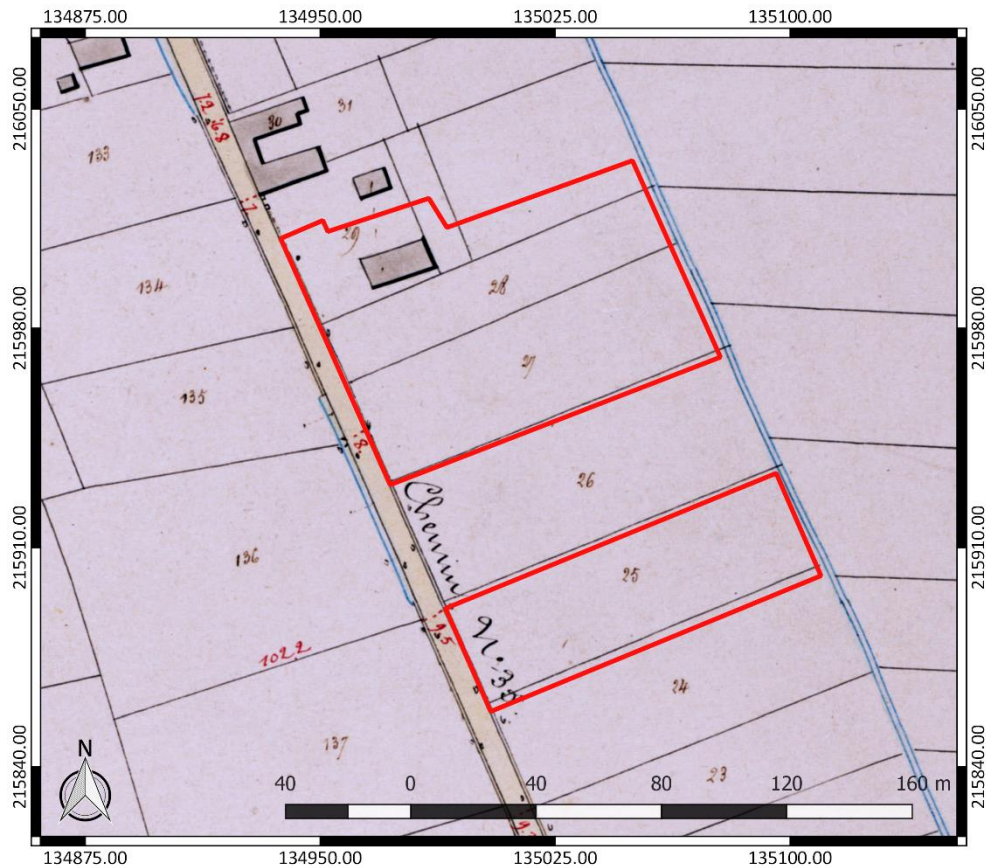
¹⁵ Meerdonkopzijneigen: <https://www.meerdonkopzijneigen.be> (geraadpleegd op 18 oktober 2019); Sint-Gillis-Waas: Geschiedenis, <https://www.sint-gillis-waas.be/bestuur-en-beleid/over-sint-gillis-waas/geschiedenis> (geraadpleegd op 18 oktober 2019)

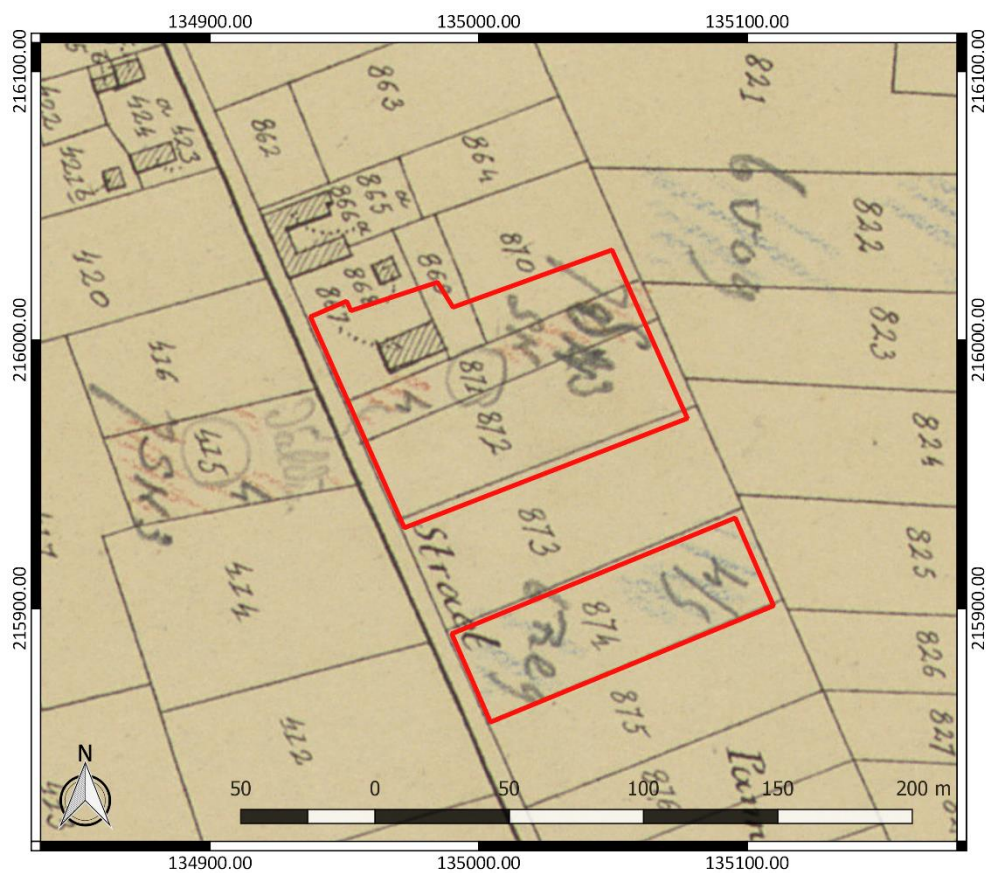
Figuur 17: Detail van de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) staat de huidige Margrietstraat gekend als "*Chemin nr. 30*". Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 18). Dezelfde gebouwen die op de Ferrariskaart zichtbaar zijn, kunnen we ook hier identificeren. Het meest zuidelijke gebouw is binnen de onderzoeksgrenzen komen te liggen, wat wellicht strookt met de werkelijkheid.

Weinig veranderingen zijn zichtbaar op de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879). Wel is een toename te bemerken in de bebouwing langs weersijden van de Margrietstraat (Figuur 19). Het onderzoeksgebied zelf blijft afgezien van het gebouw in de noordwestelijke hoek nagenoeg onbebouwd.

Figuur 18: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 20: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

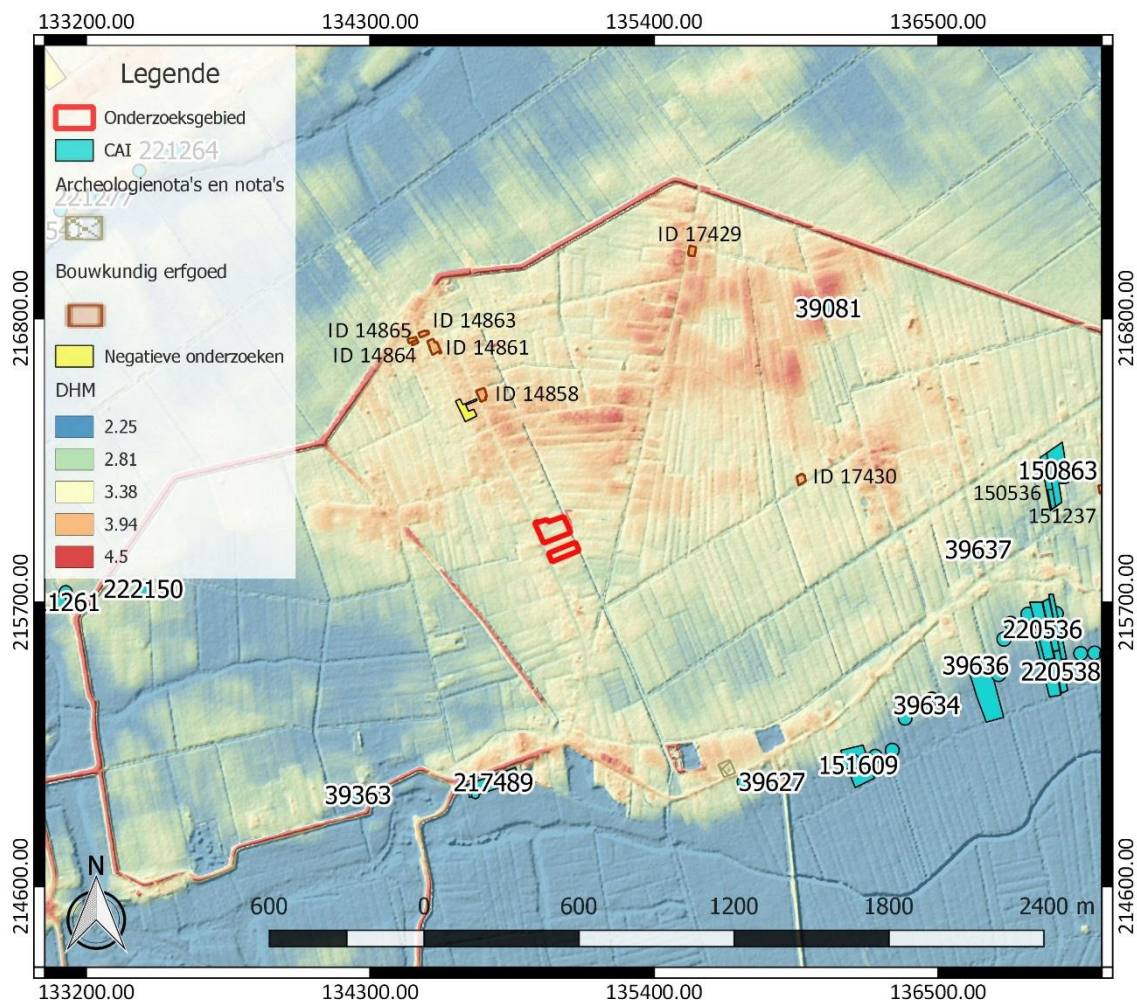

Figuur 21: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 20) geeft opnieuw een beeld van bebouwing onmiddellijk ten noordwesten van en net binnen de grenzen van het onderzoeksgebied. In het noordoosten zijn enkele bomen te bemerken, wat ook het geval is op het meest zuidelijk gelegen perceel. Frappant blijft het zeer landelijke karakter van het onderzoeksgebied en zijn onmiddellijke omgeving. Diezelfde conclusie gaat op voor een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 21). Niettemin is een gestage toename in bebouwing waar te nemen, meer bepaald aan de overzijde van de Margrietstraat en net ten zuiden van het onderzoeksgebied. De situatie ter hoogte van het onderzoeksgebied zelf is ongewijzigd gebleven. Op een recente luchtfoto is andermaal een uitbreiding van de bebouwing waar te nemen (Figuur 6). Verder komt het beeld overeen met het beeld dat we zien op de luchtfoto uit 1979-1990.

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 22). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 22: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Binnen een straal van 500 m rondom het onderzoeksgebied zijn geen archeologische waarden gekend. Op een afstand van 500 m tot 1 km afstand bevinden zich enkele bouwkundige elementen die zijn opgenomen in de Vastgestelde Inventaris van Bouwkundig Erfgoed. Ten noordwesten van het terrein, ter hoogte van ID 14863, bevindt zich de Parochiekerk Sint-Cornelius, een neoclassicistische

pseudo-basilicale kerk, die zich te midden van de kleine dorpskern van Meerdonk bevindt. De kerk gaat terug op een eerste kapel, die gebouwd werd in 1682-83 en die afhankelijk was van de kerk van Vrasene. Vanaf 1807 was Meerdonk een afzonderlijke parochie. In 1834 werd de kerk vergroot maar niet veel later, in 1836, werd de hele benedinkerker vervangen. In 1839 werd een nieuw koor gebouwd. De achtkantige houten toren boven de westelijke gevel dateert uit 1844.¹⁶

In de Boringstraat, ten oosten van het onderzoeksgebied, is een nieuw boerenhuis gesitueerd (ID 17430). Haaks erop bevindt zich een dwarsschuur uit het einde van de 17de eeuw.¹⁷ Verder is er bouwkundig erfgoed uit de nieuwste tijd bewaard in de omgeving. In de Margrietstraat 38 bevindt zich een boerderij met woonhuis en dwarsschuur uit 1861 (ID 14858).¹⁸

Ook in de ten noordwesten gelegen dorpskern van Meerdonk zijn enkele woningen uit de 19de eeuw aanwezig. Ter hoogte van de Plezantstraat 2 bevindt zich een 19de-eeuws hoekhuis (ID 14864). Aangrenzend, ter hoogte van de Plezantstraat 4 (ID 14865), is een dorpswoning - meer bepaald een dubbelhuis - uit het derde kwart van de 19de eeuw aanwezig.¹⁹ Er zijn voorts nog twee burgerhuizen uit het eerste kwart van de 20ste eeuw bewaard ter hoogte van Meerdonkdorp nummer 25 (ID 14861).²⁰

Op grotere afstand van het onderzoeksgebied zijn enkele archeologische waarden gekend. De oudste resten kwamen aan het licht bij een veldprospectie in de Korte Meersstraat (CAI ID 222150), ten westen van het onderzoeksgebied. Het gaat om twee artefacten, meer bepaald een gravettespits in bruine silex en een afslag uit de steentijd.²¹

Er zijn ook resten uit de middeleeuwen aanwezig in de ruime omgeving. In Verrebroek werd op locatie CAI ID 150863, ten oosten van het onderzoeksterrein, een netwerk van afwateringsgrachten uit de 14de eeuw geregistreerd. De methode werd gebruikt om de gronden in cultuur te brengen.²² De gedeeltelijk overlappende vindplaats CAI ID 150536 leverde ook verschillende 14de-eeuwse greppels en grachten op, die geïnterpreteerd worden als een drainagesysteem of systeem voor grondverbetering. Er werd hier ook een waterput of waterkuil van onbepaalde datering opgegraven.²³ Tijdens een vooronderzoek en opgraving op de nabijgelegen locatie CAI ID 151237 werden sporen aangetroffen van een systeem van grondverbetering (greppels en kuilen) uit de late middeleeuwen. Daarnaast werd er ook een afwateringssysteem gevonden en werden sporen van perceelsindeling vastgesteld.²⁴

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Parochiekerk Sint-Cornelius [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14863> (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Boerenhuis en dwarsschuur [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/17430> (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Hoeve [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14858> (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Hoekhuis [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14864> (geraadpleegd op 21 oktober 2019); Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Dorpswoning [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14865> (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Twee burgerhuizen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/14861> (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 222150, Korte Meersstraat (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 150863, Sporthal (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

²³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 150536, Groothuiswijk (Soresma), (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

²⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 151237, Groothuiswijk (BEV-GRO), (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

In de ruime omgeving zijn verder nog resten uit de nieuwe tijd tevoorschijn gekomen. Tijdens een veldprospectie ter hoogte van locatie CAI ID 39637 in Verrebroek, op enige afstand ten oosten van het onderzoeksgebied, werd een 17de-eeuwse munt aangetroffen. Het gaat om een dubbele tournois van het munthuis Sedan. Het is een koperen munt uit 1632.²⁵ Ten noordoosten van het onderzoeksgebied, in de wijk Het Zwaantje in Verrebroek, was een windmolen uit de 17de eeuw gesitueerd (CAI ID 39081). Deze staak- of beltmolen werd afgebroken in 1931.²⁶

Ten slotte vermeldt de Vastgestelde Inventaris van Bouwkundig Erfgoed nog het Geboortehuis van Doctor Philip Verheyen in Verrebroek (ID 17429). Deze woning bevindt zich op enige afstand ten noordnoordoosten van het terrein. Het is een boerenhuis dat in de 20ste eeuw grotendeels vernieuwd werd. Een gedenkplaat geeft aan dat Doctor Philip Verheyen hier geboren werd op 23 april 1648. Dit wijst dus op een oudere oorsprong.²⁷

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit het uitgevoerde bureauonderzoek blijkt dat het onderzoeksgebied te situeren is op een hogere opduiking in een polderlandschap. Het terrein is vlakbij de Lede gelegen. Op basis van de bodemkaart en de gebruiksevolutie van het terrein zoals we die konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's is een goed bewaard bodemarchief te verwachten, bestaande uit een podzolbodem en een bolle akker.

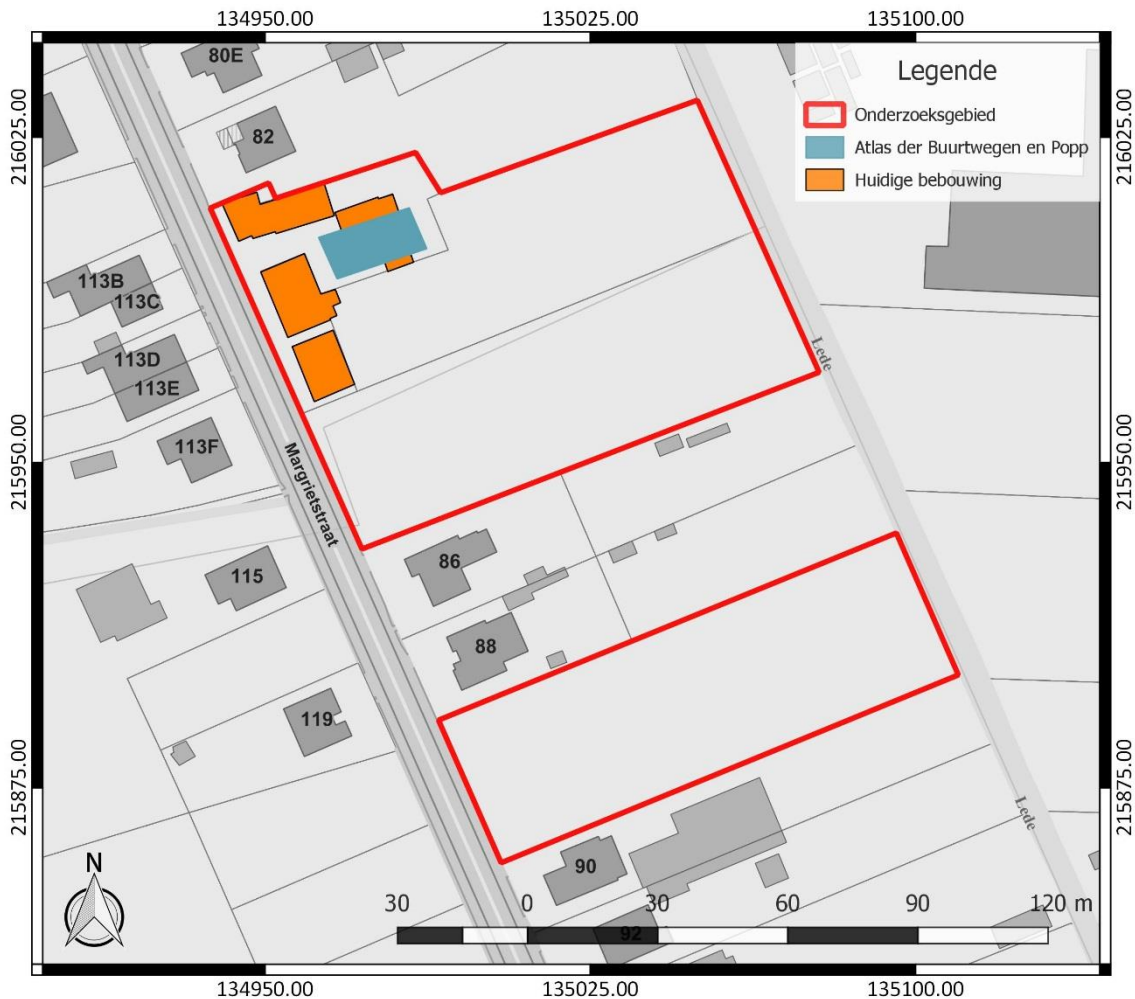
Historische kaarten en luchtfoto's geven aan dat het onderzoeksgebied lange tijd in gebruik was als akkerland en als grasland. In het uiterste noordwesten, bevindt zich reeds sinds de 18de eeuw bebouwing. Dit deel van het terrein bleef doorheen de tijd steeds bebouwd en is ook op heden nog bebouwd. We verwachten dat de jongere bebouwing in deze zone een negatief impact zal gehad hebben op het oudere bodemarchief, maar er is nog steeds een mogelijkheid dat resten van de oudere bebouwing bewaard gebleven zijn.

Op basis van de gunstige landschappelijke ligging en gekende archeologische waarden in de omgeving is er vooral een verwachting naar resten uit de steentijd en uit de middeleeuwen, maar ook relevante resten uit andere periodes zijn op dit moment niet uit te sluiten. Op basis van historische kaarten is ook relevante archeologische bebouwing in het noordwesten van het terrein te verwachten, tenzij dit volledig verstoord werd door de latere bebouwing in deze zone.

²⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 39637, Verrebroek DMDB 12 (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

²⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 39081, Nieuwe molen (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

²⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Geboortehuis Doctor Philip Verheyen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/17429> (geraadpleegd op 21 oktober 2019)

Figuur 23: Synthesekaart met aanduiding van de historische en huidige bebouwing binnen het onderzoeksgebied.
Onderkaart: GRB (www.geopunt.be)

Wat is de impact van de geplande werken?

Vooraf aan de straatzijde worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de bouw van woningen. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze locatie en verstoringsdiepte echter nog niet vast. Daarom moeten we besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijke ligging van het terrein en gekende archeologische waarden in de omgeving. Daaruit volgt voornamelijk archeologisch potentieel ten aanzien van steentijd artefacten en resten uit de middeleeuwen, maar ook relevante archeologische waarden uit de periode tussen de steentijd en de middeleeuwen is op dit moment niet uit te sluiten. Uit historische kaarten is er voornamelijk een verwachting naar resten van historische bebouwing in het noordwesten van het onderzoeksgebied, al kunnen deze resten verstoord zijn door sloopwerken en door latere bouwwerken. Op de rest van het terrein is een goed bewaard bodemarchief te verwachten.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze

onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat een groot deel van het terrein in gebruik is als grasland. Daar waar veldkartering wel mogelijk is, wordt het slechts weinig relevant geacht. Op basis van het bureauonderzoek hebben we namelijk reeds de archeologische verwachting goed kunnen omschrijven. Het is daarom relevanter en efficiënter om meteen over te gaan tot andere onderzoekstechnieken.

Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Deze inschatting is gebaseerd op de gunstige landschappelijk ligging van het terrein en gekende archeologische waarden in de omgeving. Daaruit volgt voornamelijk archeologisch potentieel ten aanzien van steentijd artefacten en resten uit de middeleeuwen, maar ook relevante archeologische waarden uit de periode tussen de steentijd en de middeleeuwen is op dit moment niet uit te sluiten. Uit historische kaarten is er voornamelijk een verwachting naar resten van historische bebouwing in het noordwesten van het onderzoeksgebied, al kunnen deze resten verstoord zijn door sloopwerken en door latere bouwwerken. Op de rest van het terrein is een goed bewaard bodemarchief te verwachten.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Ampe, C./R. Langohr, 2006: Voorstel uitgewerkt voorbeeld erkenningsdossier waardevolle site voor bodem. Bolle akkers – Land van Waas. Bijlage 7: Waardevolle site Land van Waas, in: *Project waardevolle bodems in Vlaanderen. Eindverslag*, Brussel, 157-173.

Snacken, F., 1964: *Bodemkaart van België, Verklarende tekst bij het kaartblad, Sint-Gillis-Waas 27 W*, Leuven.

4.2 Websites

Cartesius (2019)
<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2019)
<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2019)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2019)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2019)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2019)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Meerdonkopzijeigen (2019)
<https://www.meerdonkopzijeigen.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2019)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

Polder Land van Waas: Gebiedsomschrijving (2019)
<http://www.polderlandvanwaas.be/organisatie/gebiedsomschrijving>

Sint-Gillis-Waas: Geschiedenis (2019)
<https://www.sint-gillis-waas.be/bestuur-en-beleid/over-sint-gillis-waas/geschiedenis>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

